

УДК 342.5:930.1(477) (477)

ДЕМОКРАТИЧНА НАРАДА ТА «УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ» У ВЕРЕСНІ 1917 РОКУ

Юрій ДРЕВАЛЬ,

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри охорони праці та техногенно-екологічної безпеки
Національного університету цивільного захисту України

Світлана ГОЦУЛЯК,

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Леонід ЛІНЕЦЬКИЙ,

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін
Національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано питання щодо тієї ролі, яку відіграли підготовка та скликання Демократичної наради у розвиткові політичного процесу восени 1917 р. Наголос зроблено на складних стосунках між українською владою та загальноросійською демократією, які першочергово позначилися небажанням представників центру задовольнити принаймні мінімальні національні вимоги українців. Це стосувалося і численних партій соціалістичного спрямування. Додатково обґрунтовано положення про те, що вже в перші місяці революції українсько-російські стосунки розвивалися всупереч розповсюдженім тоді ілюзіям щодо повноцінного самовизначення народів в єдиній начебто демократичній державі. З'ясовано, що тодішній невдалий досвід спілкування із загальноросійськими політичними силами соціалістичного спрямування був частково врахований у подальшому процесі українського державного будівництва.

Ключові слова: українська революція, українське державотворення, державне будівництво, Демократична нарада, політичні партії, національне питання.

DEMOCRATIC MEETING AND “UKRAINIAN QUESTION” IN SEPTEMBER 1917

Yurii DREVAL,

Doctor in Public Administration, Professor,
Professor of Labor Protection and Technogenic and Ecological Safety Department
of the National University of Civil Defence of Ukraine

Svitlana HOTSULIAK,

PhD in Law,
Assistant Professor of Legal History Department of State and Law of Ukraine and Foreign Countries History
of Yaroslav Mudryi National Law University

Leonid LINETSKYI,

PhD in History, Associate Professor,
Associate Professor of the Department UNESCO “Philosophy of Human Communications”
and Social-Humanitarian Disciplines
of Petro Vasylenko Kharkiv National University of Agriculture

SUMMARY

The question of the role played by the preparation and convening of the Democratic Meeting in the development of the political process in autumn 1917 is analysed. Emphasis was placed on the complex relations between the Ukrainian authorities and all-Russian democracy, which primarily affected the reluctance of representatives of the center to meet at least the minimum national requirements of Ukrainians. Moreover, it also concerned numerous parties of the socialist direction. In addition, the provision that already in the first months of the revolution the Ukrainian-Russian relations were developing in spite of the illusions, widespread at that time, concerning the full-fledged self-determination of peoples in a single, seemingly democratic state is justified. It was found out that the then unsuccessful experience of communicating with all-Russian political forces of socialist nature was partly taken into account in the further process of Ukrainian state building.

Key words: Ukrainian Revolution, Ukrainian national-state building, state building, democratic meeting, political parties, national question.

ÎNȚĂLNIREA DEMOCRATICĂ ȘI „PROBLEMA UCRAINEANĂ” DIN SEPTEMBRIE 1917

REZUMAT

Sunt analizate întrebările privind rolul jucat de pregătirea și convocarea Conferinței Democratice în dezvoltarea procesului politic în toamna anului 1917. Mai mult, acest lucru s-a aplicat și la numeroase partide de orientare socialistă. În plus, se demonstrează că deja în primele luni ale revoluției, relațiile ucrainean-ruse s-au dezvoltat în ciuda iluziei de la acea vreme cu privire la deplina autodeterminare a popoarelor într-un singur stat, aparent democratic. S-a constatat că experiența de atunci fără succes a comunicării cu forțele politice rusești ale mișcării socialiste a fost parțial luată în considerare în procesul ulterior de construire a statului ucrainean.

Cuvinte cheie: revoluție ucraineană, clădire de stat ucraineană, clădire de stat, întâlnire democratică, partide politice, problemă națională.

Постановка проблеми. Одним з головних факторів української революції 1917–1921 років були взаємовідносини з загальноросійськими політичними силами та центральною владою. Відомо, що на початку революції в українському політичному середовищі переважали автономістські та федералістські настрої. Вважалося, що Російська держава має бути перебудована на засадах децентралізації, тому в майбутній демократичній спілці вільних народів суверенна і рівноправна Україна матиме всебічні умови для власного розвитку. На початку осені 1917 року за умов певного гальмування процесів демократизації великі надії покладалися якраз на Демократичну раду.

Актуальність теми дослідження підтверджується тим, що дослідження процесів, пов'язаних із з'ясуванням того місця, яке посідає Демократична рада у тодішніх політичних та державно-владних процесах, ще далеко до завершення. Почасти це пояснюється мізерністю її рішень, почасті – традиційною увагою про її невелику значущість на тлі більш резонансних подій. На порядку денному – з'ясування тієї ролі, яку цей форум відіграв у справі загострення національної проблеми та руйнування єдності демократичних сил, а також падіння довіри до представницьких установ і загострення соціальних протиріч в ті буремні роки.

Стан дослідження. За радянських часів панувала так звана класова концепція у висвітленні будь-яких подій та процесів, до яких були причетні так звані дрібнобуржуазні партії (не випадково серед найбільш запеклих ворогів революції першочергово називали меншовиків та есерів). Це, зокрема, стосувалося і ставлення до Демократичної ради та угодницької політики тих більшовицьких лідерів, які тоді відмовилися від співробітництва з дрібнобуржуазною демократією. За словами одного з провідних істориків, «було ясно, що для меншовиків та есерів Демократична рада була новою спробою обманути пролетарські маси та відволікти їх від прямої революційної боротьби за владу» [1, с. 11]. Таку оцінку, яка була озвучена ще в 1930-ті рр., з повним на це правом можна екстраполювати і на характер відповідних досліджень у подальші десятиліття існування компартійної влади.

Щоправда, у 1990-ті рр. російські історики все частіше стали говорити про те, що відсутність конструктивних рішень у діяльності Демократичної ради стала чи не останнім втраченим на той час шансом на демократичний розвиток країни (див., напр., праці Г. Юффе [2] та Г. Злоказова [3]). Проте і вони навіть не ставили питання про те, що повноцінна реалізація прагнень українців якраз і мала стати шансом на цивілізований розвиток народів в рамках поки що єдиної держави. При цьому прикметним видається і те, що автор єдиної монографії, присвяченої Демократичній раді, старанно обходить «українське питання» [4].

Сучасні ж українські дослідники з'ясували чимало складних колізій, що стосуються взаємовідносин між лідерами української революції і діячами Тимчасового уряду та загальноросійських партій. Як слушно зазначає

Т. Плазова, тоді українські політичні лідери не враховували «ті політичні реалії, які становлять основу ментальності та державницького еста російського правителя. Якими б демократами та лібералами не були російські діячі різних рівнів, вони завжди є носіями великодержавницьких поглядів, тому в цьому контексті федерація для них є лише прикриттям своїх амбіцій» [5, с. 40]. В унісон до зазначеного О. Криворучко підкреслює: «Чимало дослідників Української революції ХХ ст., колишніх активних діячів УЦР, досить критично (як на нас, то запізно) оцінює потуги українського політичного проводу щодо творення Всеросійської федерації» [6, с. 303]. Згідно з аналізом, який провели Т. Швидченко та С. Губський, влітку 1917 р. у середовищі УПСР, яка на той час була найвпливовішою в українському соціумі, «мови про утворення власної держави не було» [7, с. 17].

Мета та завдання статті. З огляду на наведені аргументи завданням статті є з'ясування значущості Демократичної ради у розвитку українського та російського політичного процесу восени 1917 року.

Виклад основного матеріалу. Зрозуміло, що реалізація стратегічних завдань української революції залежала не лише від прагнень українців, але і від доброї волі центру, передусім так званої російської демократії. Її на той час уособлювали численні партії соціалістичного спрямування – соціалісти-революціонери, соціал-демократи (меншовики і більшовики), а також деякі інші політичні сили. Після Лютневої революції представники есерів та меншовиків домінували в радах робітничих і солдатських депутатів – структурах, що нарівні з Тимчасовим урядом утворювали своєрідну модель влади перехідного періоду («двовладдя»).

Лідери української революції також були соціалістами й демократами, що, здавалося б, утворювало додаткове підґрунтя для тісної співпраці. Проте вже в перші місяці революції українсько-російські стосунки розвивалися всупереч мріям щодо можливостей самовизначення народів в єдиній начебто демократичній державі.

Тимчасовий уряд будував відносини з українцями на нерівноправній, шовіністичній основі. В якості переконливого прикладу традиційно наводилася вкрай негативна реакція центру на проголошення Першого та Другого Універсалів Центральної Ради. Зокрема, висловлювалося негативне ставлення до бажання українців віднини самим творити своє життя. Як з часом з'ясувалося, не була націлена на справедливе вирішення національного питання і російська демократія. Нехтування «українським питанням» першочергово пояснювалося так званим непередбаченим, тобто спільним зобов'язанням Тимчасового уряду та Виконкому Рад не вирішувати найнагальніші політичні питання до скликання Всеросійських Установчих зборів (про це було сповіщено жителів Російської імперії ще 2 березня 1917 р.).

Окрім того, лідери російської демократії неодноразово зверталися до українців із застереженням не допускати

розколу єдиного демократичного руху. Проте, нашттовхуючись на постійний шовіністичний тиск і раз у раз наступаючи на ті самі граблі, лідери УНР й українських соціалістичних партій також не поспішали принципово змінювати стосунки з центром. Надто великим було бажання підтвердити право на самовизначення легальним у загальноросійському вимірі шляхом, тобто рішенням Всеросійських Установчих зборів. Не виправдалися й надії дійти порозуміння якщо не зі всіма російськими політичними силами, то хоча б з їхніми найбільш демократичними представниками.

Наприкінці серпня політичне становище в Російській імперії різко змінилося. Провальний корніловський наступ на Петроград спонукав кадетів, що його підтримали, вийти з уряду. Виникла чергова урядова криза. В очах революційного народу були скомпрометовані всі так звані ценозв'язки елементи (під якими у дещо спрощеному вигляді розумілися власники приватних підприємств та представники партій несоціалістичного спрямування). Не додавало авторитету владі й зволікання зі скликанням Всеросійських Установчих зборів.

За таких умов набирала сили ідея однорідного соціалістичного уряду, яка була задекларована більшовиками ще в квітні. Отже, спектр політичного життя в країні стрімко зміщувався вліво, тобто у бік підтримання соціалістичних гасел та політичного радикалізму. Набула популярності ідея скликання демократичного форуму, що мав узгодити політичні прагнення лівих сил й утвердити їх спільні політичні акції.

У цей час сталася ще одна знаменна подія, яка мала величезну важливість для подальшого розвитку тодішнього політичного процесу. 31 серпня на засіданні найбільш авторитетної в загальноросійському вимірі Петроградської ради було вперше й до того ж більшістю голосів підтримано більшовицьку резолюцію (якраз щодо необхідності створення однорідного соціалістичного уряду). Ця подія надала імпульсу процесові більшовизації рад. Це стало основним аргументом для незабаром проголошеного В. Ленінін курсу на державний переворот.

Рішення про скликання Демократичної наради було прийняте 3 вересня об'єднаним пленарним засіданням ЦВК Рад робітничих і солдатських депутатів та виконавчого комітету Всеросійської ради селянських депутатів. Необхідність скликання такого форуму першочергово пояснювалася трагічним становищем, що склалося на той час у країні, а його метою визначалося вирішення питання про організацію влади, яка б довела країну до Установчих зборів. На з'їзд запрошувалися представники «всієї організованої демократії» [8, с. 246].

Більшість українських політичних сил підтримала цей почин загальноросійської демократії. Питанню про участь у Демократичній нараді були присвячені два засідання Малої ради. На засіданні 5 вересня було прийняте рішення про принципову необхідність участі у зібранні революційної демократії. За оптимістичним прогнозуванням українського соціал-демократа М. Порша, «і від нашого голосу буде залежати ліквідація шкідливого погляду про можливість коаліції з буржуазією» [9, с. 277]. А засідання 9 вересня вже було присвячене узгодженню і затвердженню пакета вимог для оголошення українською делегацією. У ході дискусії висловлювалися пропозиції доручити делегації від УЦР поставити на загальноросійському демократичному форумі питання про передачу влади в Україні Центральній Раді, про розширення підвладної їй території (згідно з виданою 4 серпня Тимчасовим урядом «Інструкцією<...>» у віданні українського уряду – Генерального Секретаріату – залишалися 5 етноукраїнських губерній, інші 4 губернії підпорядковувалися безпосередньо центру),

про перерозподіл повноважень між Російськими та Всеукраїнськими Установчими зборами на користь останніх.

Але у кінцевому вигляді вимоги були вже не такими радикальними і, як вважалося, цілком прийнятними для росіян. Українські політичні сили підтримали пропозицію лівого крила російської демократії щодо утворення однорідного революційно-соціалістичного уряду і до неї додали вимоги про забезпечення всім націям права на самовизначення та передачу у завідування крайової влади всіх найважливіших галузей промислу [10, с. 284].

Очевидно, при обговоренні даного питання була частково врахована позиція С. Єфремова, який відстоював більш помірковані позиції і стосовно наведеної дискусії в Малій раді говорив про те, що «набагато продуктивнішим було б виробити певний мінімум коаліційного порозуміння, на основі якого можна було б скласти міцну коаліцію, яка не розсипалася б від першого ж подуву супротивних вітрів і дійсно могла б важити щось у державному житті» [11, с. 105].

Напередодні відкриття наради представники загально-російської демократії були цілковито захоплені питанням «за» чи «проти» соціалістичного уряду. На українських справах акцентів не ставив ніхто. Щоправда, в Резолюції Київської ради робітничих депутатів (від 8 вересня), скомп'юнованої з документів російських політичних партій, під пунктом «є» була зафіксована вимога на ділі здійснити право націй на самовизначення, а також називалися дві країни, що претендували на це право, – Фінляндія й Україна. Саме у такій послідовності – спочатку Фінляндія, а за нею Україна – вони і були наведені [12, с. 158].

Засідання Демократичної наради проводилися у Петрограді протягом 14–22 вересня 1917 року. За офіційними даними, було видано 1050 мандатів, з них 28 – українцям (16 – есерам, 10 – соціал-демократам, 2 – федералістам) [13, с. 158]. В інших виданнях говориться про 1198 мандатів і про присутність 36 українських соціалістів [14, с. 161]. Проте, за свідченнями деяких учасників, кількість присутніх була значно більшою. Більшовик В. Антонов-Овсєнко говорив про 1425 [15, с. 205], меншовик Н. Суханов – про 1582 [16, с. 111], а есер М. Вишняк – про близько 1600 депутатів [17, с. 34]. Серед тих депутатів, які вказали на власну партійну приналежність, більшість представляла саме партію соціалістів-революціонерів. При цьому слід враховувати і те, що секретаріат форуму свідомо ігнорував представництво від Української Центральної Ради (було направлено 9 осіб). Вони або приписувалися до загальноросійських партій, або проходили під графою «безпартійні».

Після оголошення складу Демократичної наради, як відзначав А. Рабінович, «стало очевидно, що надії на те, що нарада відкине ідею коаліції та здійснить кроки до створення нового однорідного соціалістичного уряду, навряд будуть виправдані» [18, с. 201].

Під час роботи Демократичної наради учасники зосередилися на питанні про однорідний соціалістичний уряд, що з огляду на політичне становище у Петрограді було цілком зрозумілим. Але підсумки голосувань з усією очевидністю засвідчили безплідність дискусій і сподівань на якісь спільні політичні акції. Спочатку був ухвалений принцип коаліції з ценозв'язками. Однак потім одне за одним були провалені питання про співробітництво з кадетами, а також про коаліцію без будь-яких попередніх умов. Отже, такий порядок та характер голосувань призвели до своєрідної патової ситуації. Це взагалі зводило нанівець доцільність роботи форуму.

Додаткове сум'яття в роботу Демократичної наради вніс лідер більшовиків, який тоді перебував у Фінляндії.

Представники цієї політичної сили становили всього 11 відсотків від учасників наради, тому про нав'язування своєї волі більшості й прихід до влади легальним шляхом і засобом поступового посилення впливів у представницьких структурах не було і мови. На другий день роботи наради більшовицька делегація отримала від В. Леніна два листи з вимогою відмовитись від балаканини і негайно розпочати підготовку збройного повстання. Першою реакцією у середовищі лідерів цієї політичної сили було загальне сум'яття. Як згадував М. Бухарін, «ми всі ахнули» [19, с. 319]. Все ж більшовики вирішили проігнорувати вимогу власного лідера та продовжувати брати участь у засіданнях Демократичної наради.

Здавалося, питання самовизначення народів не могло викликати заперечення з боку російської демократії. Але такі сподівання виявилися оманливими. Як свідчила під час роботи наради есерівська газета «Воля народу», існували принаймні два есерівських і чотири меншовицьких проекти подальшого реформування країни [20]. Проте щодо національного питання, судячи з розвитку подій, розбіжностей не було. За спогадами М. Порша, «коли почали виступати представники національностей, то в залі лишився тільки президіум, а інші члени наради, крім представників національних меншостей, повиходили». Та й поважна президія не вважала за необхідне зайняти хоча б нейтральну позицію. Делегатів переривали вигукуваннями та грюканням стільців, намагалися скоротити час їхніх доповідей [21, с. 319]. Апофеозом ставлення російських демократів до українського питання стали вигуки під час виступу українців М. Порша та М. Шаповала «В Сибір їх!» [22, с. 88]. Питання про самовизначення народів на голосування навіть не виносилося. Демократія, за образним визначенням українських представників, «опинилася коло розбитого корита» [23, с. 320].

Як наголошував сучасний дослідник В. Солдатенко, українська делегація не змогла знайти у зібранні «не тільки підтримки, а й навіть елементарного порозуміння» [24, с. 308].

Єдиним позитивним кроком Демократичної наради було ухвалення рішення про утворення разом із ценовими елементами Всеросійської демократичної ради (передпарламенту), а також віднесення до його компетенції вирішення питання про владу. Але незабаром постановою Тимчасового уряду передпарламент був позбавлений права безпосереднього впливу на владу, що зайвий раз підкреслило безпорадність вересневого форуму російської демократії. На деякий час пригасила пристрасті з національного питання декларація Тимчасового уряду, видана на другий день після закриття Демократичної наради, в якій вже традиційно наголошувалося, що всі народності мають право на самовизначення, але його основи будуть опрацьовані Всеросійськими Установчими зборами [25 с. 233].

Демократичній нараді традиційно відводилася роль мізерного і жалогідного зібрання, яке було безплідним і не виправдало сподівань жодної з політичних сил. Можливо, це так. Якщо ж акцентувати увагу не на прийнятті рішень, а на ролі цього форуму в загальному політичному процесі, такі заяви слід оцінювати як помилкові. Зустрівшись віч-на-віч з російською демократією, українці отримали чи не найпереконливіший урок на тему вирішення «українського питання». Делегат наради (вже згадуваний у даному дослідженні) М. Шаповал, на наш погляд, досить влучно і переконливо висвітвив її значення: «Демократична нарада дала нам добру науку, і ми вже знаємо, чого можна чекати від російської демократії, що нам можуть принести збори<...>» (ішлося про Всеросійські установчі збори – Ю. Д.) [26, с. 61].

Висновки. Саме на той час завдяки досвіду співробітництва з російською демократією на Демократичній

наradі припадає переорієнтація українців із Всеросійських на Всеукраїнські Установчі збори при незмінності завдань, що покладалися на цю установу. Більшовики ж якраз у зв'язку з роботою наради остаточно впешилися у неможливості взяття влади шляхом поступового посилення власних впливів у радах і перестали гратися в демократію. Знову було зняте гасло «Вся влада радам», а представники цієї політичної сили взялися за безпосередню підготовку збройного повстання, яке, як відомо, завершилося успішно. Лідери УЦР й українських політичних партій вже добре усвідомили вересневі уроки і категорично оцінили Жовтневу революцію як державний переворот. Була відновлена правочинність української влади над усіма українськими територіями, розпочався активний процес українського державного будівництва. Він був складним і довготривалим. У ході подальшого розвитку Української національно-демократичної революції інколи забувалися уроки осені 1917 року й знову на порядок денний ставилися гасла інтернаціоналізму та класової єдності, що, як правило, лише призводило до посилення деструктивних чинників розвитку українського державотворення.

Надмірна довірливість до загальноросійського центру та необачність у виборі союзників стали одними із найбільш суттєвих чинників тодішньої національної трагедії. Однак це висновок сучасних дослідників.

Список використаної літератури:

1. Галкина П. Демократическое совещание. *Борьба классов*. 1936. № 1. С. 9–17.
2. Иоффе Г.З. 1917 год: упущенная альтернатива. *Россия и современный мир*. 1993. № 2. С. 95–112.
3. Злоказов Г.И. Меньшевистско-эсеровский ВЦИК Советов в 1917 году. Москва : Наука, 1997. 337 с.
4. Руднева С.Н. Демократическое совещание (сентябрь 1917 г.): история форума. Москва : Наука, 2000. 250 с.
5. Плазова Т. Федерализм та Україна в поглядах М.С. Грушевського. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку* : зб. наук. пр. Львів, 2007. Вип. 19. С. 38–42.
6. Криворучко О. Еволюція ідеї російського федералізму в статтях Михайла Грушевського періоду УЦР. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Історія»*. 2018. Вип. 26. С. 302–306.
7. Україна ХХ ст.: суспільно-політичні моделі національної держави (державницька ідеологія та програмні засади провідних українських політичних партій і громадсько-політичних об'єднань) : монографія / П.П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.) ; авт. кол.: П.П. Гай-Нижник, С.І. Губський, А.В. Іванець, І.Й. Краснодемська, Д.В. Толочко, Т.М. Швидченко, Т.М. Шевченко. Київ : НДІ українознавства, 2018. 705 с.
8. Резолюция пленарного заседания ЦИК Советов рабочих и солдатских депутатов и исполнительного комитета Всероссийского совета крестьянских депутатов о созыве Демократического совещания. 3 сентября 1917 г. *Революционное движение в России в сентябре 1917 г. Общациональный кризис*. Москва : Изд-во АН СССР, 1961. 631 с. С. 245–246 (далі – *Революционное движение в России в сентябре 1917 г...*).
9. Українська Центральна рада : док. і матеріали. У 2 т. Т. 1: 4 березня – 9 грудня 1917 р. Київ : Наук. думка, 1996. 590 с. (далі – Українська Центральна рада : Док. і матеріали. У 2 т. Т. 1...).
10. Там само.
11. Верстюк В. Центральна Рада і Тимчасовий уряд у публіцистиці Сергія Єфремова (березень – листопад 1917 р.). *Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років*. 2012. Вип. 7. С. 89–112.

12. Резолюция Киевского Совета рабочих депутатов о власти. 8 сентября 1917 г. *Революционное движение в России в сентябре 1917 г...* С. 157–158.

13. Сообщение газеты «Известия ЦИК и Петроградского Совета рабочих и солдатских депутатов» о созыве Демократического Сопевания. 14 сентября 1917 г. *Революционное движение в сентябре 1917 г...* С. 248–249.

14. Демократична нарада. *Великий Жовтень і громадянська війна в Україні*. Енцикл. довід. Київ : Голов. ред. УРЕ, 1997. 630 с.

15. Антонов-Овсененко В.А. В семнадцатом году. Київ : Україна, 1991. 335 с.

16. Суханов Н.Н. Записки о революции : В 3-х т. Т. 1. / Предисл., коммент. А.А. Корникова. Москва : Политиздат, 1991. 384 с.

17. Вишняк М. Дань прошлому. *Свободная мысль*. 1992. № 15. С. 33–42.

18. Рабинович А. Большевики приходят к власти: Революция 1917 года в Петрограде / пер. с англ. ; общ. ред. и послесл. Г.З. Иоффе. Москва : Прогресс, 1989. 434 с.

19. Из речи тов. Бухарина на вечере воспоминаний 1921 г. *Пролетарская революция*. 1922. № 10. С. 316–322.

20. *Воля народа*. 1917. 16 (29) сент.

21. Українська Центральна рада : док. і матеріали. У 2 т. Т. 1...

22. Шаповал М.Ю. Велика революція і українська вивольна програма. Прага : Вільна Спілка, 1927. 324 с.

23. Українська Центральна рада : док. і матеріали. У 2 т. Т. 1...

24. Солдатенко В.Ф. Українська революція. Историчний нарис : монографія. Київ : Либідь, 1999. 976 с.

25. Декларация Временного правительства нового созыва. 25 сентября 1917 г. *Революционное движение в сентябре 1917 г...* С. 233–234.

26. Шахрай В. Революция на Украине. Саратов : Борьба, 1919. 152 с.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Древаль Юрій Дмитрович – доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри охорони праці та техногенно-екологічної безпеки Національного університету цивільного захисту України;

Гоцуляк Світлана Леонідівна – кандидат юридичних наук, асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Лінецький Леонід Михайлович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін Національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Dreval Yurii Dmytrovych – Doctor in Public Administration, Professor, Professor of Labor Protection and Technogenic and Ecological Safety Department of the National University of Civil Defence of Ukraine

drevaly@ukr.net

Hotsuliak Svitlana Leonidivna – PhD in Law, Assistant Professor of Legal History Department of State and Law of Ukraine and Foreign Countries History of Yaroslav Mudryi National Law University

hotsuliaksvitlana@gmail.com

Linetskyi Leonid Mykhailovych – PhD in History, Associate Professor, Associate Professor of the Department UNESCO “Philosophy of Human Communications” and Social-Humanitarian Disciplines of Petro Vasylenko Kharkiv National University of Agriculture

kntusgunesco96@gmail.com